

Rättvisa val 1998-2018

Anser väljarna att valen genomförs på ett rättvist sätt? Att val uppfattas som legitima av medborgarna är ett centralt demokrativärde. Inom ramen för det internationella valforskningsprojektet Comparative Study of Electoral Systems (CSES) introducerades frågor om huruvida valen genomförts rättvist i 1998 års Valundersökning. Resultaten visar att en klar majoritet använder ytteralternativet ”årets val genomfördes på ett rättvist sätt” när de får möjlighet att betygsätta de svenska riksdagsvalen. Ett överväldigande flertal – mellan 78 och 92 procent av de svenska väljarna – använder de två yttersta alternativen på den femgradiga skalan.

Vid valet 2010 var nivån för andelen väljare som ansåg att valet genomförts på ett orättvist sätt något högre. En rimlig förklaring är att valet var jämnt i många valkretsar och att handhavandefel skapade en stor ökning i antalet överklaganden till valprovsningsnämnden. Det gav ett för svenska förhållanden ovanligt stort fokus på frågor om valsysteem och valadministration. Några av de avvikelser som rapporterades resulterade så småningom i ett omval i Västra Götaland.

Demokratiska val bör åtnjuta stark legitimitet oavsett väljarnas ideologiska utgångspunkter. Det är viktigt att demokratiska val bedöms som rättvisa i alla grupper av partiväljare. Utvecklingen över tid visar dock att olika grupper av partiväljare bedömer situationen alltmer olika. Vid det senaste valet 2018 var visserligen totalbetyget bland väljarna högt men samtidigt klart lägre bland främst Sverigedemokraternas väljare. Endast 31 procent av SDs väljare valde att svara ytteralternativet på skalan ”årets val genomförts på ett rättvist sätt” (se tabell 2).

Tabell 1 Väljarnas uppfattningar om huruvida riksdagsvalet genomfördes på ett rättvist sätt 1998-2018 (procent).

	1998	2006	2010	2014	2018
1 årets val genomfördes på ett rättvist sätt	74	65	58	74	56
2	13	22	20	18	26
3	8	10	9	6	11
4	3	2	8	2	4
5 årets val genomfördes på ett orättvist sätt	1	1	5	0	3
Summa procent	100	100	100	100	100
Antal svarande	1194	1249	654	707	3 727
Grad av partipolitisering (eta)	.15	.19	.13	.22	.35

Kommentar: Frågan lyder: "I somliga länder anser människor att valen genomförs på ett orättvist sätt. I andra länder anser människor att valen genomförs på ett rättvist sätt. Om du tänker på årets val i Sverige, var skulle du placera det på nedanstående skala?". Svarsalternativen framgår av tabellen. För jämförbarheten skall redovisas endast resultat från Valundersökningarnas eftervalsintervjuer/postala uppföljningsenkäter. Vid 1998 och 2006 års val har frågan ställts i besöksintervjuer; övriga mätningar har genomförts med hjälp av postala enkäter. Eta-värdet visar korrelationen mellan bedömning av valets genomförande och partival. Eta varierar mellan 0 och 1. Ju högre eta-värde desto större är skillnaderna i bedömning mellan olika grupper av partiväljare.

Källa: Valundersökningar 1998-2018.

Tabell 2 Väljarnas uppfattningar om huruvida valet genomfördes på ett rättvist sätt 2018 (procent).

	Partival 2018							
	V	S	MP	C	L	M	KD	SD
1 årets val genomfördes på ett rättvist sätt	55	63	66	69	65	58	55	31
2	28	24	28	26	27	29	30	24
3	13	10	5	4	5	10	10	18
4	3	2	0	1	2	2	4	13
5 årets val genomfördes på ett orättvist sätt	1	1	1	0	1	1	1	14
Summa parti	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal svarande	320	1029	171	340	259	643	212	470

Kommentar: Frågan lyder: "I somliga länder anser människor att valen genomförs på ett orättvist sätt. I andra länder anser människor att valen genomförs på ett rättvist sätt. Om du tänker på årets val i Sverige, var skulle du placera det på nedanstående skala?". Svartalternativen framgår av tabellen. Antalet svarande för röstande på Feministiskt initiativ och övriga partier är alltför få för att redovisa i tabellen.

Källa: Valforskningsprogrammet, Valundersökningen 2018.